

HANDBOEK VAN HET BELGISCH STAATSRECHT

André ALEN

*Buitengewoon Hoogleraar K.U.Leuven
Rechter in het Grondwettelijk Hof*

en

Koen MUYLLE

*Praktijklector K.U.Leuven
Referendaris bij het Grondwettelijk Hof*

2011

Kluwer

a Wolters Kluwer business

INHOUD

De cijferverwijzingen geven de bladzijde aan

WOORD VOORAF	III
LIJST VAN AFKORTINGEN	V
INTERNETADRESSEN	XI
BASISBIBLIOGRAFIE VAN HET BELGISCH STAATSRECHT	XIII
INHOUD	XV

HOOFDSTUK I.

DE EVOLUTIE VAN HET STAATSRECHT VAN DE MIDDELEEUWEN TOT 1831

§ 1. Het oud-vaderlandse publiekrecht	1
§ 2. Het Engelse publiekrecht	1
§ 3. Het Amerikaanse publiekrecht	2
§ 4. Een vergelijking tussen het Engelse en het Amerikaanse publiekrecht	3
I. Een niet-geschreven versus een geschreven Grondwet	3
A. Het Engelse publiekrecht	3
B. Het Amerikaanse publiekrecht	4
II. Een gedecentraliseerde eenheidsstaat versus een federale Staat	5
A. De eenheidsstaat	5
1. Begrip	5
2. Eerste verzachting: de deconcentratie	5
3. Tweede verzachting: de decentralisatie	6
B. Het politiek regionalisme	7
C. De federale Staat of bondsstaat	7
1. Begrip en ontstaanswijze	7
2. De drie “wetten” van het federalisme	8
a. De autonomie van de deelstaten	8
b. De participatie van de deelstaten	11
c. De coöperatie	11
D. De confederatie of statenbond	12
III. Een parlementaire monarchie versus een presidentieel stelsel	12
A. De verschillen op een tweevoudig vlak	12
B. Tussenvormen	14
§ 5. Het Franse publiekrecht	14
I. Filosofische invloeden	15
A. Montesquieu: de “scheiding der machten”	15

	B. Rousseau: de volkssoevereiniteit	15
	II. Publiekrechtelijke concepten	16
	A. Algemeen	16
	B. De <i>séparation des pouvoirs</i>	16
	C. De <i>souveraineté nationale</i>	17
	D. Het wetsbegrip	18
§ 6.	Het Nederlandse publiekrecht	19
	I. Algemeen	19
	II. De machtenverhoudingen	19
	III. De rechten en vrijheden	21
§ 7.	De Belgische Revolutie en de Grondwet van 1831	22

HOOFDSTUK II.

DE KENMERKEN VAN DE BELGISCHE STAATSINRICHTING 25

§ 1.	Een scheiding der machten	25
	I. De trias politica-leer: de toewijzing van de drie federale staatsfuncties aan onderscheiden organen	25
	II. Een relatieve “scheiding” der machten	26
	III. ... Met nochtans een positiefrechtelijke betekenis	27
	IV. Het wetsbegrip	28
	A. Algemeen: het wetsbegrip in de Grondwet	28
	B. De wet in formele zin en de wet in materiële zin	30
	1. Het onderscheid	30
	2. Het belang van het onderscheid	31
	C. “Bij de wet” en “krachtens de wet”	31
	1. Inleiding	31
	2. T.a.v. de Koning	32
	3. T.a.v. de gemeenschappen en de gewesten	34
	V. De juridische voorrang van de wetgevende macht in de Grondwet van 1831	35
	A. De residuaire bevoegdheid	35
	B. Geen rechterlijke grondwettigheidstoetsing van wetten	35
	C. Het authentiek interpretatierecht	36
	1. De interpretatie	36
	2. De authentieke interpretatie	37
	VI. Een dubbele evolutie sedert 1831	39
	A. Het feitelijk overwicht van de regeringsmacht	39
	B. De vermindering van de juridische voorrang van de federale wetgevende macht	40
	1. De residuaire bevoegdheid	41
	2. De uitbreiding van het authentiek interpretatierecht tot de decreten	42
	3. De rechterlijke toetsing van wetten	43

	a. De toetsing van wetten aan verdragen	43
	b. De toetsing van wetten aan de Grondwet	60
§ 2.	Een Rechtsstaat	66
	I. Algemeen	66
	II. De aard van de rechten en vrijheden	67
	A. Algemeen: de categorieën van grondrechten	67
	1. Het onderscheid	67
	2. Een relatief onderscheid	68
	B. De evolutie in België	69
	C. Artikel 23 van de Grondwet	70
	1. Algemeen	70
	2. De mogelijke positiefrechtelijke betekenis	72
	D. De derdenwerking	76
	III. Een weerspiegeling van de machtenverhoudingen	77
	A. Een groot vertrouwen in de wetgever	77
	B. Een groot vertrouwen in de rechter	78
	C. Een groot wantrouwen tegenover de uitvoerende macht	78
	D. De invloed van de Staatshervorming	79
	1. Het toetsingsrecht van het Grondwettelijk Hof	79
	2. De bevoegdheidsverdeling tussen de federale Staat, de gemeenschappen en de gewesten	81
	IV. De rechten van de “mens” en van de “burger”	84
	A. De rechtspositie van de vreemdeling	84
	B. De “burgerlijke rechten”	86
	C. De “politieke rechten”	86
	1. De politieke rechten <i>sensu stricto</i> : het actief en passief kiesrecht	86
	2. De politieke rechten <i>sensu lato</i> : de benoembaar- heid tot burgerlijke en militaire bedieningen	95
	V. De internationalisering van de grondrechten	99
	A. Algemeen	99
	B. Overzicht van de voornaamste internationale bron- nen	100
	C. Een onderlinge vergelijking	104
	1. Gemeenschappelijke kenmerken	104
	2. Verschillen	105
	D. Het Europese Unierecht	114
§ 3.	Het beginsel van de nationale soevereiniteit	120
	I. Algemeen	120
	II. De gevolgen	121
	A. Het verbod van imperatief mandaat	121
	B. Het verbod van referendum	122
	1. Het imperatief of beslissingsreferendum	122

2.	Het consultatief referendum of de volksraadpleging	122
a.	Op federaal niveau	122
b.	Op gemeenschaps- en gewestniveau	124
c.	Op lokaal niveau	124
C.	Het verbod van delegatie	127
1.	De principes	127
2.	Toepassingen	127
III.	De “uitholling” van de nationale soevereiniteit	130
A.	Naar boven: de opdracht van de uitoefening van bepaalde machten aan volkenrechtelijke instellingen	130
B.	Naar onder: het federaliseringsproces	133
§ 4.	Een parlementaire monarchie	134
I.	Het statuut van de Koning	134
A.	Het persoonlijk en grondwettelijk statuut	134
1.	De erfelijkheid	134
2.	De onschendbaarheid en onverantwoordelijkheid	134
3.	De onbekwaamheid om alleen te handelen, met als gevolg de politieke ministeriële verantwoordelijkheid	135
4.	Geen persoonlijke macht, maar wel politieke invloed	136
B.	Specifieke problemen	139
1.	De “civiele lijst”	139
2.	De uitoefening van de koninklijke macht door andere organen	140
a.	Door een Regent	140
b.	Door de Ministerraad	140
c.	Een uitloper van het voorgaande: de “besluitwetten”	143
II.	De verhouding tussen het federale Parlement en de federale Regering	144
A.	Een gerationaliseerd parlementair stelsel	144
1.	Algemeen	144
2.	Het gedwongen regeringsontslag	145
3.	De voortijdige parlamentsontbinding	147
4.	De traditionele regeringsvorming	148
5.	De “lopende zaken”	151
a.	In welke gevallen?	151
b.	Wat zijn “lopende zaken”?	153
B.	Andere interacties tussen het federale Parlement en de federale Regering	154
1.	Algemeen: de onverenigbaarheid tussen het parlementair mandaat en het ministerieel ambt	154
2.	Van de zijde van de federale Regering	156

a.	Het zittings- en spreekrecht van de ministers in de Wetgevende Kamers	156
b.	De tussenkomsten van de Koning in de werking van de Wetgevende Kamers	156
c.	De tussenkomsten van de Koning in de federale wetgevende functie	159
	i) De hervorming van de federale wetgevende functie bij de vierde Staatshervorming van 1993	159
	a. Het onderscheid tussen drie soorten van wetten ten gevolge van een nieuwe bevoegdheidsverdeling tussen Kamer en Senaat	159
	b. Eerste gevolg: mogelijke bevoegdheidsconflicten tussen de Wetgevende Kamers	162
	c. Tweede gevolg: moeilijke samenlezing van de wetgeving	163
	d. Besluit	164
	e. De hervorming van de Senaat in het Institutioneel Akkoord voor de zesde Staatshervorming	165
	ii) De wetgevende procedure	165
	a. Het initiatiefrecht	165
	b. De parlementaire behandeling in commissie	167
	c. De parlementaire behandeling in plenaire vergadering	167
	d. De bekrachtiging	169
	e. De afkondiging	169
	f. De bekendmaking	170
	g. De terugwerkende kracht van een wet	174
	h. Kwaliteit van de wetgeving en wets-evaluatie	179
3.	Van de zijde van het federale Parlement	181
	a. Algemeen	181
	b. De politieke controle	182
	i) Algemeen	182
	ii) Controlemiddelen in de reglementen van de Wetgevende Kamers	183
	a. Algemeen	183
	b. Het vragenrecht	183
	c. Het interpellatieright	184
	iii) Controlemiddelen in de Grondwet	184

	a. De vordering van de aanwezigheid van regeringsleden	184
	b. Het recht van onderzoek	185
	c. De strafrechtelijke verantwoordelijk- heid en de burgerrechtelijke aansprake- lijkheid van ministers	190
	iv) Andere specifieke bevoegdheden van de Wetgevende Kamers	195
§ 5.	De evolutie van een gedecentraliseerde eenheidsstaat naar een federale Staat <i>sui generis</i>	196
	I. Algemeen	196
	II. De ondergeschikte besturen	197
	A. De provincies en de gemeenten: algemene beginselen	197
	1. Zij zijn méér dan territoriale onderverdelingen	197
	2. Toch blijven zij “ondergeschikte” besturen	197
	3. Hun bevoegdheidssfeer	201
	4. Hun driedelige structuur	203
	B. De invloed van de Staatshervorming	208
	1. Drie hervormingen via grondwetsherziening	208
	a. In 1970: de agglomeraties en federaties van gemeenten	208
	b. In 1993: de splitsing van de provincie Brabant	209
	c. In 1997: de binnengemeentelijke territoriale organen	213
	2. De voornaamste hervorming zonder grondwets- herziening	215
	a. Algemeen	215
	b. De inhoud van de hervorming	217
	c. Begeleidende beschermingsmaatregelen als be- perkingen op de gewestelijke bevoegdheid	221
HOOFDSTUK III.		
DE AARD VAN DE BELGISCHE GRONDWET		225
§ 1.	De aard van een geschreven Grondwet	225
§ 2.	De Belgische Grondwet is grotendeels een Grondwet in materiële zin én in formele zin	226
	I. Algemeen	226
	II. De grondwettelijke gewoonte	226
§ 3.	De invloed van de Staatshervorming	228
	I. Algemeen	228
	II. Deconstitutionalisering	228
	III. De “impliciete” herziening van de Grondwet	228

HOOFDSTUK IV.	
DE PROCEDURE VAN GRONDWETSHERZIENING	230
§ 1. De drie fasen van een grondwetsherziening overeenkomstig artikel 195 van de Grondwet	230
§ 2. De bevoegdheid van de Constituanten	233
I. Algemene beperkingen	233
II. Specifieke beperkingen	233
A. In bepaalde omstandigheden	233
B. In bepaalde materies	235
§ 3. De coördinatie van de Grondwet	236
HOOFDSTUK V.	
DE GRONDWETSHERZIENINGEN MET BETREKKING TOT HET FEDERAAL PARLEMENTAIR KIESSTELSEL EN HET FEDERAAL TWEKAMERSTELSEL	239
§ 1. Het federaal parlementair kiesstelsel	239
I. Naar een grotere democratisering door de uitbreiding van het kiezerskorps	239
II. ... Maar met minder inspraak van de kiezer door het kiesstelsel	242
A. Een vergelijking van de belangrijkste kiesstelsels	242
B. Het Belgische kiesstelsel: van een absoluut meerderheidsstelsel naar een gecorrigeerde evenredige vertegenwoordiging	246
III. De politieke partijen	254
A. Hun statuut	254
B. De versterking van de partijmacht door het kiesstelsel	260
C. De gelijke aanwezigheid van vrouwen en mannen op de kandidatenlijsten	263
§ 2. Het federaal tweekamerstelsel	264
I. Algemeen	264
II. Historiek	265
III. De samenstelling van de Wetgevende Kamers vanaf de vierde Staatshervorming van 1993	267
A. De Kamer van volksvertegenwoordigers	267
B. De Senaat	268
C. De indeling in taalgroepen	272
§ 3. Het statuut van de federale parlementsleden	274
I. De ambtsduur	274
II. De onverenigbaarheden	276
A. Grondwettelijke onverenigbaarheden	276
B. Wettelijke onverenigbaarheden	277
III. De immuniteiten	278

A. De parlementaire onverantwoordelijkheid	278
B. De parlementaire onschendbaarheid	280
IV. De “responsabilisering” van het parlementslid	283

HOOFDSTUK VI.

**DE GRONDWETSHERZIENINGEN MET BETREKKING TOT DE
STAATSHERVORMING** 287

§ 1. De krachtlijnen van vijf Staatshervormingen	287
I. De <i>ratio legis</i> van de Belgische Staatshervorming	287
II. Drie basisconcepten, die niet volledig met elkaar samenvallen	289
A. Vier taalgebieden	289
B. Drie gemeenschappen	291
C. Drie gewesten	291
III. Stapsgewijze hervormingen	293
IV. Het toenemend aantal asymmetrieën	295
A. Algemeen	295
B. De Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest	296
C. De Franse Gemeenschap, het Waalse Gewest en de Franse Gemeenschapscommissie	297
D. De Duitstalige Gemeenschap en het Waalse Gewest	298
V. Een complexe wetgeving	299
VI. De fundamentele zwakheden van het Belgische federalisme: de tweeledigheid en de centrifugaliteit	300
§ 2. Van drie reeksen van taalwetten naar de grondwettelijke erkenning van vier taalgebieden en van het territorialiteitsbeginsel	302
I. De historische evolutie	302
A. Artikel 30 van de Grondwet	302
B. De drie reeksen van taalwetten	304
1. De eerste reeks van taalwetten	304
2. De tweede reeks van taalwetten	305
3. De derde reeks van taalwetten	306
C. De grondwetsherziening van 1970	308
1. De grondwettelijke vastlegging van de indeling in taalgebieden	308
2. De bevoegdheid van de gemeenschappen voor de regeling van het taalgebruik in bepaalde aangelegenheden	309
D. De grondwetsherziening van 1988	310
E. De Staatshervorming van 1993: een bijkomende bescherming voor de taalminderheden	310
F. De Staatshervorming van 2001: een <i>standstill</i> -bepaling voor de taalminderheden	311

G. Besluit	312
II. De rechtsgevolgen van de indeling in taalgebieden	313
A. Algemeen	313
B. Het taalgebruik van de overheden en de taalkennis van gemeentelijke overheidsmandatarissen	313
1. De Belgische Taalzaak	313
2. Het taalgebruik en de taalkennis	314
C. De samenstelling van de Gemeenschaps- en Gewestparlementen	319
1. Vóór de vierde Staatshervorming van 1993	319
2. Na de vierde Staatshervorming van 1993	322
D. De bevoegdheden van de gemeenschappen en de gewesten	323
1. Algemeen	323
2. Het Grondwettelijk Hof: een stelsel van exclusieve territoriale bevoegdheidsverdeling, ook voor de gemeenschappen	324
3. Vervolg: de erkenning van mogelijke extraterritoriale gevolgen van maatregelen ter bevordering van de cultuur	325
III. De taalminoriteiten in het internationaal recht	328
A. In het kader van de Verenigde Naties	328
B. In het kader van de Raad van Europa	329
§ 3. De bescherming der minderheden	330
I. Op federaal wetgevend vlak: de bijzondere meerderheidswetten en de alarmprocedure	330
A. Algemeen	330
B. De bijzondere meerderheidswetten	330
C. De "alarmprocedure"	332
II. Op federaal uitvoerend vlak: de paritaire samenstelling van de Ministerraad	334
A. Begrippen	334
B. De Ministerraad	339
1. De paritaire samenstelling	339
2. De werking	340
3. De gevallen van beraadslaging	340
C. De federale staatssecretarissen	341
D. Het statuut van de federale regeringsleden	342
III. Op gemeenschapsvlak: de bescherming van de ideologische en filosofische minderheden	343
A. Inleiding	343
B. Op wetgevend vlak: de ideologische en filosofische alarmprocedure	343
C. Op uitvoerend vlak: de "Cultuurpactwet"	344
§ 4. De organen van de gemeenschappen en de gewesten	347

I.	Algemene beginselen	347
A.	Een eigen Parlement en een eigen Regering	347
B.	Een beperkte constitutionele autonomie	348
C.	Een groeiend aantal asymmetrieën	353
1.	Algemeen	353
2.	Geen "fusie" tussen de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest	353
II.	De Gemeenschaps- en Gewestparlementen	355
A.	De samenstelling	355
1.	Inleiding	355
2.	De samenstelling van de vijf Parlementen	357
3.	Het kiesstelsel en het territorialiteitsbeginsel	361
B.	Het statuut	365
C.	De werking	366
III.	De Gemeenschaps- en Gewestregeringen	367
A.	De samenstelling	367
B.	Het statuut	368
C.	De werking	370
IV.	De verhouding tussen het Parlement en de Regering	372
§ 5.	De Brusselse instellingen	374
I.	Inleiding	374
II.	De organen	381
A.	Het Brussels Hoofdstedelijk Parlement	381
B.	De Brusselse Hoofdstedelijke Regering	381
C.	De gewestelijke staatssecretarissen	382
D.	De Gemeenschapscommissies	383
III.	De bevoegdheden	384
A.	Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest	384
B.	De Brusselse agglomeratie	386
C.	De Gemeenschapscommissies	386
1.	De Vlaamse en de Franse Gemeenschapscommissie	386
2.	De Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie	387
IV.	De bescherming van de Nederlandstaligen in de Brusselse instellingen	388
A.	In het Brussels Hoofdstedelijk Parlement	388
B.	In de Brusselse Hoofdstedelijke Regering	388
C.	In de Verenigde Vergadering en het Verenigd College	389
V.	De "hoofdstedelijke gemeenschap"	390
§ 6.	De bevoegdheden van de gemeenschappen en de gewesten	390
I.	Algemene beginselen	390
A.	De vijf autonomiekenmerken van de gemeenschaps- en gewestbevoegdheden	390
1.	Beschermde of "verschanste" bevoegdheden	390
2.	Wetgevende bevoegdheden	391

3. Toegewezen bevoegdheden	393
a. Het beginsel	393
b. Een ruime bevoegdheidsuitlegging door het Grondwettelijk Hof	393
c. Een beperkte uitzondering: de impliciete bevoegdheden	394
4. Exclusieve bevoegdheden	397
a. Algemeen	397
b. "Afwijkende" technieken van bevoegdheidsverdeling	397
c. De conflictenregeling	402
d. De exclusiviteit van de bevoegdheidsverdeling in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof	404
5. Het verticaliteitsbeginsel	405
B. De twee algemene beperkingen op de gemeenschaps- en gewestbevoegdheden	405
1. De E.M.U.	405
2. De door de Grondwet aan de federale wetgever voorbehouden aangelegenheden	407
a. Inleiding	407
b. De historiek tot aan de vijfde Staatshervorming	408
c. De vijfde Staatshervorming van 2001	410
d. De strafrechtelijke bevoegdheden van de gemeenschappen en de gewesten	415
II. De materiële bevoegdheden van de gemeenschappen en de gewesten	418
A. De gemeenschapsbevoegdheden	418
1. Algemeen	418
2. De culturele aangelegenheden	418
3. De persoonsgebonden aangelegenheden	420
a. Oorsprong	420
b. Nadere omschrijving	420
4. Het onderwijs	424
a. De principiële bevoegdheid van de gemeenschappen	424
b. Het recht op en de vrijheid van onderwijs	426
i) De Grondwet van 1831	427
ii) Het Schoolpact van 1958	427
iii) De grondwetsherziening van 1988	434
a. Algemeen	434
b. De actieve en passieve onderwijsvrijheid	436
c. Een sociaal-economisch recht op onderwijs	440

d. Een versterkt wettigheidsvereiste	441
e. Een specifiek gelijkheidsbeginsel	443
iv) De mensenrechtenverdragen	444
5. Het Institutioneel Akkoord voor de zesde Staats- hervorming	447
B. De gewestbevoegdheden	448
1. Algemeen	448
2. Een beknopt overzicht	448
a. De ruimtelijke ordening (artikel 6, § 1, I)	448
b. Het leefmilieu en het waterbeleid (artikel 6, § 1, II)	449
c. De landinrichting en het natuurbehoud (artikel 6, § 1, III)	451
d. De huisvesting (artikel 6, § 1, IV)	451
e. Het landbouwbeleid en de zeevisserij (artikel 6, § 1, V)	452
f. Het energiebeleid (artikel 6, § 1, VII)	453
g. Het tewerkstellingsbeleid (artikel 6, § 1, IX)	453
h. De openbare werken en het vervoer (artikel 6, § 1, X)	454
3. Vervolg: de economische bevoegdheden	455
4. Het Institutioneel Akkoord voor de zesde Staats- hervorming	460
C. De complementaire of accessoire bevoegdheden	461
1. Begrip	461
2. Eigen instellingen	462
3. Eigen ministeries	464
4. Eigen goederen	466
5. Het Institutioneel Akkoord voor de zesde Staats- hervorming	468
§ 7. De bevoegdheids- en belangenconflicten	468
I. Algemeen	468
A. Het onderscheid tussen bevoegdheids- en belangen- conflicten	468
1. De bevoegdheidsconflicten	468
2. De belangenconflicten	469
B. De federale loyaliteit	469
II. De voorkoming van bevoegdheidsconflicten via de afdeling wetgeving van de Raad van State	472
A. De historische evolutie van de Raad van State	472
B. De afdeling wetgeving van de Raad van State	476
1. De rol van de afdeling wetgeving	476
2. De twee voornaamste gevallen van adviesverplichting	477
a. Voorontwerpen van wetgevende normen	477

b. Ontwerpen van reglementaire besluiten	478
3. De sanctie op de niet-naleving van de adviesverplichting	481
4. Het gezag van de adviezen	483
5. De openbaarheid van de adviezen	483
III. De regeling van bevoegdheidsconflicten door het Grondwettelijk Hof en zijn toetsingsbevoegdheid aan Titel II en de artikelen 170, 172 en 191 van de Grondwet	484
A. Inleiding	484
B. De aard van het rechtscollege	486
C. De normen die door het Grondwettelijk Hof worden getoetst	487
D. De referentienormen of de normen waaraan het Grondwettelijk Hof toetst	494
1. Inleiding	494
2. Toetsing aan de bevoegdheidverdelende regels	495
3. Toetsing aan de artikelen 10 en 11 van de Grondwet	496
a. Algemeen	496
b. Een verregaande toetsingsbevoegdheid via de artikelen 10 en 11 van de Grondwet	497
c. Het gelijkheidsbeginsel: begrip en criteria	501
i) Algemeen	501
ii) Het Grondwettelijk Hof	504
d. Enkele voorbeelden uit de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof omtrent het gelijkheidsbeginsel	508
4. Toetsing aan Titel II van de Grondwet én aan de artikelen 170, 172 en 191 van de Grondwet	521
E. De beroepen tot vernietiging	528
1. De verzoekende partijen	528
2. De beroepstermijn	531
3. De rechtsgevolgen van een arrest gewezen op een beroep tot vernietiging	533
4. De vordering tot schorsing	536
F. De prejudiciële vragen	539
1. Algemeen	539
2. Een vergelijking met het recht van de Europese Unie	542
3. De verwijzingsverplichting voor de rechter	543
4. De gevolgen van een arrest gewezen op een prejudiciële vraag	550
G. De mogelijke overheidsaansprakelijkheid na een arrest van het Grondwettelijk Hof	553
H. De samenstelling	557

1. Algemeen	557
2. Zijn rechters, die vroeger hebben deelgenomen aan de totstandkoming van een wetgevende norm, voldoende onpartijdig om hierover te oordelen?	558
I. De werking en de rechtspleging	560
1. De werking	560
2. De rechtspleging	561
IV. De voorkoming en de regeling van belangenconflicten door het Overlegcomité	562
§ 8. De samenwerking tussen de federale Staat, de gemeenschappen en de gewesten	566
I. Evolutie	566
II. De voornaamste vormen van samenwerking	567
A. Algemeen	567
B. De samenwerkingsakkoorden	569
C. De overlegprocedures	572
D. De interministeriële conferenties	574
III. Evaluatie	575
§ 9. De financiering van de gemeenschappen en de gewesten	576
I. Evolutie	576
II. De financieringsbronnen	584
A. De grondwettelijke, algemene of autonome belastingbevoegdheid	584
1. De kenmerken	584
2. De beperkingen	585
B. De eigen niet-fiscale ontvangsten	588
1. Algemeen	588
2. De retributies	589
3. Het verschil tussen een belasting en een retributie en de rechtsgevolgen van dit onderscheid	589
C. De bijkomende of overgedragen belastingbevoegdheid: de "gewestelijke belastingen"	590
D. De toegewezen gedeelten van de opbrengst van federale belastingen: twee "gedeelde belastingen" en één "samengevoegde belasting"	592
E. De leningsbevoegdheid	595
F. De federale solidariteitstussenkomst	595
§ 10. Besluiten	596

HOOFDSTUK VII.

DE RECHTERLIJKE MACHT

599

§ 1. Begrippen

599

I. Inleiding

599

II. De "hoven en rechtbanken"

599

A.	De zes categorieën van gewone rechtscolleges	599
B.	Het Hof van Cassatie	603
1.	De functie en de bevoegdheid	603
2.	Het gezag van cassatiearresten	605
3.	Artikel 6, § 1 EVRM en de cassatieprocedure	607
III.	De “met eigenlijke rechtspraak belaste organen”	610
A.	Hun oprichting	610
B.	De twee categorieën van met eigenlijke rechtspraak belaste organen	611
1.	Algemeen	611
2.	De tuchtrechtscolleges	612
3.	De administratieve rechtscolleges	612
§ 2.	Het statuut van de rechter	619
I.	De met eigenlijke rechtspraak belaste organen: een wettelijk statuut	619
II.	De hoven en rechtbanken: een grondwettelijk statuut	620
A.	Inleiding	620
B.	De Hoge Raad voor de Justitie	621
1.	Algemeen	621
2.	De rechtspositie van de Hoge Raad	622
3.	De samenstelling van de Hoge Raad	622
4.	De bevoegdheden van de Hoge Raad	623
a.	De werving en de opleiding van magistraten	623
b.	De externe controle op de werking van de rechterlijke orde	628
5.	Besluit	629
C.	De grondwettelijke waarborgen voor de onafhankelijkheid van de gewone rechter	629
1.	De “onafzetbaarheid” en de “onoverplaatsbaarheid”	630
2.	De andere waarborgen	631
3.	Slotbemerking	632
D.	De beperkte tussenkomsten van de Koning in de uitoefening van de rechterlijke orde	633
1.	De benoeming van de rechters	633
2.	De tenuitvoerlegging van de arresten en vonnissen	633
3.	Het genaderecht	637
4.	Het openbaar ministerie	638
§ 3.	De bevoegdheid van de rechtscolleges	641
I.	Inleiding	641
II.	De afwijzing van “administratieve rechten”	642
III.	De begrippen “burgerlijke” en “politieke” “rechten”	644
A.	Algemeen	644
B.	Het materiële criterium	645
C.	Het organieke criterium	646

	D. Het verlossende woord van het Grondwettelijk Hof?	646
	E. De autonomie van de begrippen	648
	IV. Wie oordeelt over de bevoegdheidsverdeling tussen de gewone en de administratieve rechter?	649
	V. Slotbemerking	650
§ 4.	De procedure voor de rechtscolleges	650
	I. De hoven en rechtbanken	650
	A. De motiveringsplicht	650
	B. De openbaarheid	652
	II. De met eigenlijke rechtspraak belaste organen	654
	A. De motiveringsplicht	654
	B. De openbaarheid	654
§ 5.	De overheidsaansprakelijkheid voor fouten van leden van de rechterlijke orde	659
HOOFDSTUK VIII.		
DE RECHTSBESCHERMING TEGEN HET BESTUUR		
		664
§ 1.	Het wettigheids- of legaliteitsbeginsel	664
	I. Algemeen	664
	A. De tweevoudige betekenis van het wettigheidsbeginsel	664
	B. Het wettigheidsbeginsel op federaal vlak	664
	C. Het wettigheidsbeginsel op gemeenschaps- en gewestvlak	665
	II. De gevolgen van het wettigheidsbeginsel voor de koninklijke verordeningenbevoegdheid	665
	A. De koninklijke verordeningenbevoegdheid gesteund op de Grondwet	665
	B. De koninklijke verordeningenbevoegdheid gesteund op de wet	667
	C. Is er een “zelfstandige” koninklijke verordeningenbevoegdheid?	669
	D. De bekendmaking van koninklijke en ministeriële besluiten	670
§ 2.	De rechterlijke controle op de naleving van het wettigheidsbeginsel: het rechterlijk wettigheidstoezicht	671
	I. Algemeen	671
	A. De twee vormen van rechterlijk wettigheidstoezicht	671
	B. Het onderscheid met het administratief beroep	673
	C. Het onderscheid met de preventieve rechtsbescherming	674
	1. Inleiding	674
	2. De openbaarheid van bestuur	674

3. De formele motiveringsplicht van individuele bestuurshandelingen	678
4. De ombudsman	680
II. Een vergelijking tussen de twee vormen van rechterlijk wettigheidstoezicht	681
A. De gemeenschappelijke kenmerken	681
1. Algemeen	681
2. Een onderzoek van alle eenzijdige bestuurshandelingen	682
a. Het begrip "bestuurshandeling"	682
b. De "regeringsdaden"	689
3. Een onderzoek van dezelfde gronden van onwettigheid	690
a. Algemeen	690
b. Het beginsel <i>patere legem</i>	690
c. De algemene beginselen van behoorlijk bestuur	691
B. De verschillen	695
1. Een reeds behandeld, maar toch fundamenteel verschil: een subjectief versus een objectief contentieux	695
2. Een voorbijgestreefd verschil: een "exceptie" van onwettigheid versus een rechtstreeks beroep tot nietigverklaring	696
a. De "exceptie" van onwettigheid	696
b. Het beroep tot nietigverklaring	698
3. Een eerste essentieel verschil: de termijn	700
a. De "exceptie" van onwettigheid	700
b. Het beroep tot nietigverklaring	700
4. Een tweede essentieel verschil: de gevolgen van de rechterlijke uitspraken en van de arresten van de Raad van State	702
a. De "exceptie" van onwettigheid	702
b. Het beroep tot nietigverklaring	702
i) De terugwerkende kracht van een vernietigingsarrest	702
ii) Het absoluut gezag van gewijsde van een vernietigingsarrest	703
5. Een laatste verschil: de procedure	709
III. Bijzondere vraagstukken	710
A. De overheidsaansprakelijkheid	710
1. Het onderscheid tussen overheidsaansprakelijkheid wegens fout en overheidsaansprakelijkheid zonder fout	710
2. De overheidsaansprakelijkheid wegens fout: de uitsluitende bevoegdheid van de gewone rechter	710

a.	Overzicht van de evolutie in de rechtspraak	710
b.	Het onderscheid (voorbijgestreefd) tussen organen en aangestelden	713
c.	De verjaringstermijn voor de aansprakelijkheidsvordering	717
3.	De overheidsaansprakelijkheid zonder fout	721
a.	De bevoegdheid van de gewone rechter	721
b.	De uitzonderlijke bevoegdheid van de Raad van State	723
B.	De uitvoering van rechterlijke beslissingen	724
1.	De "uitvoeringsimmunititeit"	724
2.	De dwangsom	727
IV.	Slotbeschouwingen	728
 HOOFDSTUK IX.		
DE BIJZONDERE MACHTENWETTEN		730
§ 1.	Begrippen	730
I.	Het verschil met andere opdrachtwetten	730
II.	Het verschil met buitengewone machtenwetten	731
§ 2.	De kenmerken van de bijzondere machtenbesluiten	732
§ 3.	De verantwoording van de bijzondere machtenwetten	734
 HOOFDSTUK X.		
DE BUITENLANDSE BETREKKINGEN		738
§ 1.	De voorrang van het recht van de Europese Unie	738
§ 2.	Het buitenlands beleid in het federale België na de vierde Staatshervorming	745
I.	Algemeen	745
II.	De verdragsbevoegdheid	748
A.	Algemeen	748
B.	De verdragen inzake uitsluitend federale aangelegenheden	750
C.	De verdragen inzake uitsluitend gemeenschaps- of gewestaangelegenheden	755
(i)	Informatie	755
(ii)	Voorlopige schorsing	756
(iii)	Definitieve schorsing	756
D.	De "gemengde verdragen"	758
(i)	Informatie	759
(ii)	De Belgische delegatie en onderhandelingspositie	759
(iii)	De ondertekening	759
(iv)	Reserves	759

III.	De vertegenwoordiging van België	762
	A. De diplomatieke vertegenwoordiging	762
	B. De vertegenwoordiging in de Ministerraad van de Europese Unie	763
IV.	België en de internationale en supranationale rechtscolleges	765
	A. Dagvaardingen voor internationale en supranationale rechtscolleges	765
	B. Veroordelingen door internationale en supranationale rechtscolleges	767
V.	De democratische inspraak bij de buitenlandse betrekkingen	768
	A. De informatieverplichtingen tegenover de wetgevende vergaderingen	768
	B. De informatie- en samenwerkingsprocedures op regeringsvlak	771
HOOFDSTUK XI.		
DE FINANCIËN		772
§ 1.	De grondwettelijke regelen inzake de belastingen	772
	I. Het bevoegdheidsbeginsel	772
	A. Een limitatieve opsomming van de belastingbevoegde overheden	772
	B. Het wettigheidsbeginsel: de invoering van belastingen door het vertegenwoordigend orgaan	772
	C. Het evenredigheidsbeginsel	774
	D. De bevoegdheid van de federale wetgever t.a.v. de (autonome) gemeenschaps- en gewestbelastingen	775
	E. De bevoegdheid van de "wetgever" t.a.v. de ondergeschikte besturen	775
	II. Het annaliteitsbeginsel	777
	III. Het gelijkheidsbeginsel	778
§ 2.	De begroting en de rekeningen	780
	I. Algemeen	780
	II. De grondwettelijke beginselen inzake de begroting en de rekeningen van de federale Staat	782
	A. Het bevoegdheidsbeginsel	782
	B. Het annaliteitsbeginsel	784
	C. Het universaliteitsbeginsel	785
	D. Het specialiteitsbeginsel	785
	E. Het openbaarheidsbeginsel	786
§ 3.	Het Rekenhof	786
	I. Algemeen	786
	II. Bevoegdheid	787

A. Algemeen	787
B. De controlebevoegdheid	788
C. De rechtsprekende bevoegdheid	791
HOOFDSTUK XII.	
DE FUNDAMENTELE RECHTEN EN VRIJHEDEN	794
§ 1. Voorafgaande opmerking	794
§ 2. Algemene beginselen	795
I. Beperkingen op rechten en vrijheden	795
A. Algemeen	795
B. De rechtspraak van het EHRM	796
II. De “indirecte derdenwerking” van het EVRM in de rechtspraak van het EHRM	802
A. Begrip	802
B. Voorbeelden	803
III. Het beginsel van de voorrang van de ruimste bescherming	807
A. Algemeen	807
B. De Grondwet en de mensenrechtenverdragen	808
C. Het EVRM en het BUPO	810
D. De grondrechten van de Europese Unie en het EVRM	812
IV. Effectieve grondrechtenbescherming	814
A. Algemeen	814
B. Rechtsbescherming na een veroordeling door het EHRM	817
§ 3. Het recht op een behoorlijke rechtsbedeling	822
I. Bronnen	822
A. De Grondwet	822
B. De mensenrechtenverdragen	823
1. Algemeen	823
2. De specifieke waarborgen betreffende de strafrechtsbedeling	823
a. Het strafrechtelijk wettigheidsbeginsel	823
b. De hoogte van de straf	827
c. Het verbod van bepaalde straffen	829
d. Het vermoeden van onschuld	831
e. De minimumgaranties	833
f. De aanvullende waarborgen	837
II. Artikel 6, § 1 EVRM	839
A. Het toepassingsgebied van artikel 6, § 1 EVRM	839
1. Algemeen	839
2. “Het vaststellen van burgerlijke rechten en verplichtingen”	839

3. “Het bepalen van de gegrondheid van een ingestelde strafvervolging”	846
a. “Gegrondheid”	846
b. “Strafvervolging”	848
4. De gelding van de waarborgen op elk jurisdictioneel niveau	858
5. De gelding van algemene rechtsbeginselen in het geval dat artikel 6, § 1 EVRM niet van toepassing is	859
B. De waarborgen van artikel 6, § 1 EVRM	860
1. Het recht op toegang tot de rechter	860
a. Algemeen	860
b. De relatie tot artikel 13 EVRM	863
2. Het recht op een eerlijke behandeling	864
3. Het recht op een openbare behandeling en een openbare uitspraak	870
4. Het recht op een einduitspraak binnen een redelijke termijn	870
a. De beginselen	870
b. De berekening van de redelijke termijn	873
c. De sancties op het overschrijden van de redelijke termijn	874
5. Het recht op behandeling door een onafhankelijke en onpartijdige rechterlijke instantie welke bij de wet is ingesteld	882
a. Een “rechterlijke instantie”	882
b. “Bij de wet ingesteld”	882
c. Een “onafhankelijke” rechterlijke instantie	883
d. Een “onpartijdige” rechterlijke instantie	884
§ 4. Het gelijkheidsbeginsel	890
I. Het interne recht	890
A. De grondwetsbepalingen	890
B. De antidiscriminatiewetgeving	893
II. Het Europese Unierecht	900
III. Het EVRM	903
IV. Het BUPO	907
§ 5. De persoonlijke integriteit, vrijheid en veiligheid	908
I. Het recht op persoonlijke vrijheid en veiligheid	908
A. De Grondwet	908
B. De mensenrechtenverdragen	908
II. De vrijheid van beweging en van verblijf	910
A. De bronnen	910
B. De rechtspraak van het EHRM i.v.m. de uitzetting van vreemdelingen	911
§ 6. Het recht op eerbiediging van het privé- en gezinsleven	917

I. Bronnen	917
II. Het recht op eerbiediging van het privéleven	919
A. Het toepassingsgebied	919
B. De onschendbaarheid van de woning	926
C. Het briefgeheim en het geheim van andere communicatiemiddelen	930
III. Het recht op eerbiediging van het gezinsleven	935
A. Het arrest-Marckx	935
B. Het samenzijn van ouder en kind	937
IV. De rechten van het kind	939
A. De algemene rechtsbescherming van kinderen	939
B. De specifieke rechtsbescherming van kinderen	940
§ 7. De intellectuele rechten en vrijheden	944
I. De vrijheid van mening	944
II. De vrijheid van meningsuiting	944
A. De bronnen	944
1. De Grondwet	944
2. Artikel 10 EVRM	945
a. Algemeen	945
b. De vrijheid van meningsuiting als een onontbeerlijk vereiste in een democratische samenleving	946
c. De persvrijheid	947
d. De beperkingen	949
B. De verschillen tussen de Grondwet en de mensenrechtenverdragen	952
1. Algemeen	952
2. De beperkingsgronden	953
3. De drukpersvrijheid	956
C. De vrijheid van meningsuiting van de ambtenaar	962
III. De vrijheid van vergadering	965
A. De mensenrechtenverdragen	965
B. De Grondwet	966
IV. De vrijheid van vereniging	967
A. De bronnen	967
B. Specifieke problemen	972
1. Politieke partijen	972
2. Het gedwongen lidmaatschap	975
3. De syndicale vrijheid	976
4. Het stakingsrecht	977
5. De syndicale premies	979
V. De vrijheid van erediens	980
A. De mensenrechtenverdragen	980
1. De verdragsteksten	980
2. De rechtspraak van het EHRM	981

B. De Grondwet	984
1. De vrijheid van eredienst	984
2. Een “bijzondere scheiding” van Kerk en Staat	985
a. Een “scheiding”: de vrijheid van kerkelijke organisatie	985
b. Een “bijzondere” scheiding: de erkende erediensten	987
(i) De bescherming van alle erediensten	987
(ii) De erkende erediensten	988
(iii) De niet-confessionele levensbeschouwelijke gemeenschap	992
VI. Het petitierecht	993
§ 8. Het eigendomsrecht	995
I. Algemeen	995
II. Artikel 16 van de Grondwet	996
III. Artikel 1 van het Eerste Protocol bij het EVRM	997
IV. De samenlezing door het Grondwettelijk Hof van artikel 16 van de Grondwet met artikel 1 van het Eerste Protocol bij het EVRM	998
Bijlage 1 – Schematisch overzicht van de rechten en vrijheden	1001
Bijlage 2 – Arresten van het EHRM, gewezen tegen België en waarin een verdragsschending werd vastgesteld (stand: 27 juli 2011)	1004
TREFWOORDENREGISTER	1009